

Енеїда. Наталка Полтавка

Про книгу

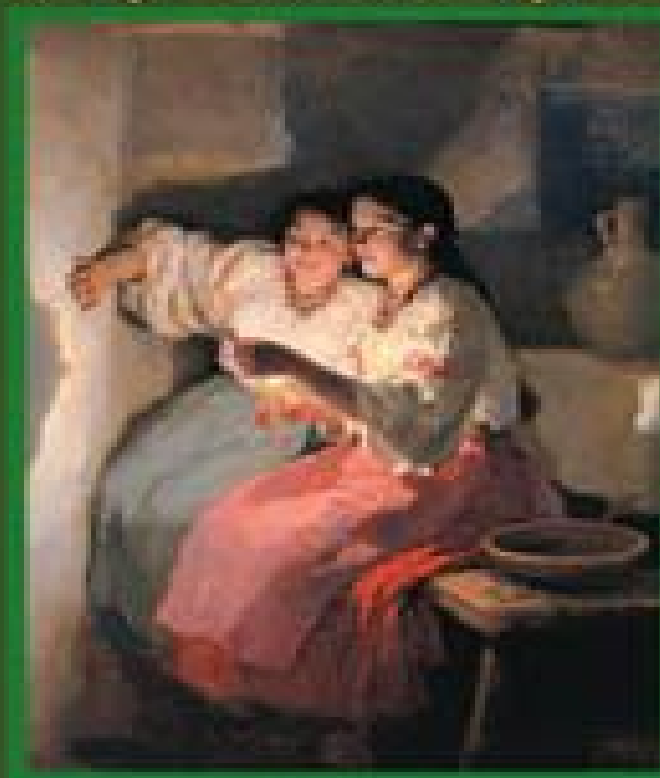
Комедія «Енеїда» дала поштовх до розвитку сучасної української літератури.

Опера «Наталка Полтавка», поставлена за одноіменною п'єсою Івана Котляревського, стала класикою оперного мистецтва.

Твори Котляревського включені до учбової програми шкіл та вищих навчальних закладів.

ІВАН КОТЛЯРЕВСЬКИЙ

Енеїда

Наталка Полтавка

Медоври на всі часи

Книжный Клуб «Клуб Семейного Досуга»
2011

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», видання українською мовою, 2010

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», художнє оформлення, 2010, 2011

ISBN 978-966-14-2709-8 (epub)

Никакая часть данного издания не может быть скопирована или воспроизведена в любой форме без письменного разрешения издательства

Електронна версія створена по виданню:

Котляревський І.

К73 Енеїда. Наталка Полтавка [Текст] / худож. А. Печенізький. — Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2010. — 368 с. : іл.

ISBN 978-966-14-0428-0 (серія).

ISBN 978-966-14-0870-7 (т. 10).

ББК 84.4УКР1

Іван Петрович Котляревський, перший класик нової української літератури, народився 29 серпня (9 вересня) 1769 року в Полтаві, у родині чиновника. Згодом Котляревським було «пожалувано» дворянське звання. З 1780 року маленький Іванко почав навчання в Полтавській духовній семінарії. З інтересом знайомився з античною літературою, перекладав Горація, Овідія, Вергілія. Відкрив для себе творчість Ломоносова, Кантемира, Сумарокова. Один із співучнів Котляревського згадував про поета, що той «мав пристрасть до віршування і вмів до будь-якого слова вправно добирати рими, дотепні і вдалі, за що товариші по семінарії прозвали його римачем».

У 1789-му, після смерті батька, Котляревський на останньому році навчання залишив семінарію і почав служити чиновником у полтавських канцеляріях, а згодом вчителювати у поміщицьких родин. Саме під час вчителювання, з 1794 року, розпочалася творча робота письменника над славнозвісною «Енеїдою». Протягом 1794—1796 років І. Котляревський працював над першими трьома частинами поеми.

З 1796 по 1808 рік І. Котляревський перебував на військовій службі. У складі Сіверського полку, сформованого на базі українського козацького полку, він брав участь у Російсько-турецькій війні, особливо відзначившись у баталіях під Бендерами та Ізмаїлом. За відвагу І. Котляревський здобув кілька нагород.

Навіть у нелегких бойових буднях Іван Петрович продовжував працювати над «Енеїдою». Спочатку він не мав наміру публікувати поему, вона поширювалася серед читачів у рукописних копіях, але 1798 року її видав у Петербурзі один із любителів українського слова, конотопський поміщик Максим Парпура. Згодом, 1808 року, книговидавець І. Глазунов повторив це видання. Ці публікації робилися без відома і згоди автора, тому вийшли зі значними огріхами.

У 1808 році в чині капітана І. Котляревський вийшов у відставку і зробив спробу влаштуватися на цивільну службу в Північній столиці. У 1809 році вийшла друком його знаменита поема у чотирьох частинах «Вергилиева Енеида, на малороссийский язык переложенная И.

Котляревским». На титулі містилося авторське зауваження: «Вновь исправленная и дополненная противу прежних изданий».

З 1810 року і до кінця свого життя Іван Петрович Котляревський жив у Полтаві, працюючи наглядачем Будинку для виховання дітей бідних дворян — навчально-виховного закладу, у якому навчання відбувалося за програмою гімназії. З 1827 року — попечитель «богоугодних закладів» Полтави. На цьому відповідальному поприщі І. Котляревський зарекомендував себе як талановитий педагог і організатор освітнього процесу.

Увесь цей час письменник не поривав з творчою діяльністю, захоплювався театральною справою. У 1818 році його було призначено директором Полтавського театру. З метою збагачення репертуару він створив драму «Наталка Полтавка» і водевіль «Москаль-чарівник», які з успіхом було поставлено у 1819 році.

1821 року поет закінчив останню частину «Енеїди», але побачити повне видання йому не судилося. (Воно з'явилося у 1842 році, уже після смерті автора.)

Звістка про смерть письменника надійшла 29 жовтня (10 листопада) 1838 року.

Енеїда

ЧАСТИНА ПЕРША

1

Еней¹ був парубок моторний
І хлопець хоть куди козак,
Удавсь на всеє зле проворний,
Завзятіший од всіх бурлак.
Но греки, як спаливши Трою²,
Зробили з неї скирту гною,
Він, взявши торбу, тягу дав;
Забравши деяких троянців,
Осмалених, як гиря, ланців³,
П'ятами з Трої наживав.

2

Він, швидко поробивши човни,
На синє море попускав,
Троянців насаджавши повні,
І куди очі почухрав.
Но зла Юнона⁴, суча дочка,
Розкудкудакалась, як квочка, —
Енея не любила — страх;
Давно уже вона хотіла,
Його щоб душка полетіла
К чортам і щоб і дух не пах.

3

Еней був тяжко не по серцю
Юноні — все її гнівив;
Здававсь гірчіший їй від перцю,
Ні в чім Юнони не просив;
Но гірш за те їй не любився,
Що, бачиш, в Трої народився
І мамою Венеру⁵ звав;
І що його покійний дядько,
Парис⁶, Пріамове дитятко,
Путивочку⁷ Венері дав.

4

Побачила Юнона з неба,
Що пан Еней на поромах;
А те шепнула сука Геба⁸...
Юнону взяв великий жах!
Впрягла в гринджолята⁹ павичку¹⁰,
Сховала під кибалку мичку¹¹,
Щоб не світилася коса;
Взяла спідницю і шнурівку¹²,
І хліба з сіллю на тарілку,
К Еолу¹³ мчалась, як оса.

5

«Здоров, Еоле, пане-свату!
Ой, як ся маєш, як живеш? —
Сказала, як ввійшла у хату,
Юнона. — Чи гостей ти ждеш?..»
Поставила тарілку з хлібом¹⁴
Перед старим Еолом-дідом,
Сама же сіла на ослін.

«Будь ласкав, сватоньку-старику!
Ізбий Енея з пантелику,
Тепер пливе на морі він.

6

Ти знаєш, він який суціга¹⁵,
Паливода і горлоріз;
По світу як іще побіга,
Чиїхсь багацько вилле сліз.
Пошли на його лихо злеє,
Щоб люди всі, що при Енеї,
Послизли і щоб він і сам...
За сее ж дівку чорнобриву,
Смачную, гарну, уродливу
Тобі я, далєбі, що дам».

7

«Гай, гай! ой, дей же його кату!¹⁶ —
Еол насупившись сказав. —
Я все б зробив за сюю плату,
Та вітри всі порозпускав:
Борей¹⁷ недуж лежить з похмілля,
А Нот поїхав на весілля,
Зефір же, давній негодяй,
З дівчатами заженхався,
А Евр в поденщики нанявся, —
Як хочеш, так і помишляй!

8

Та вже для тебе обіщаюсь
Енесві я ляпас дать;

Я хутко, миттю постараюсь
В трістя¹⁸ його к чортам загнать.
Прощай же! швидше убирайся,
Обіцянки не забувайся,
Бо послі, чуєш, нічичирк!
Як збрешеш, то хоча надсядся,
На ласку послі не понадся,
Тогді від мене возьмеш чвирк¹⁹».

9

Еол, оставшись на господі,
Зібрав всіх вітрів до двора,
Велів поганій будь погоді...
Якраз на морі і гора!
Все море зараз спузирило,
Водою мов в ключі забило,
Еней тут крикнув, як на пуп;
Заплакався і заридався,
Пошарпався, увесь подрався,
На тім'ї начесав аж струп.

10

Прокляті вири роздулися,
А море з лиха аж реве;
Слізьми троянці облилися,
Енея за живіт бере;
Всі човники їх розчухрало,
Багацько війська тут пропало;
Тогді набрались всі сто лих!
Еней кричить, що «я Нептуну
Півкопи грошей²⁰ в руку суну,
Аби на морі штурм утих».

11

Нептун іздавна був дряпичка²¹,
Почув Енеїв голосок;
Шатнувся зараз із запічка,
Півкопи для його кусок!..
І миттю осідлавши рака,
Схвативсь на його, мов бурлака,
І вирнув з моря, як карась.
Загомонів на вітрів грізно:
«Чого ви гудете так різно?
До моря, знаєте, вам зась!»

12

От тут-то вітри схаменулись
І ну всі драла до нори;
До лясa²², мов ляхи, шатнулись,
Або од їжака тхори.
Нептун же зараз взяв мітелку
І вимів море, як світелку²³,
То сонце глянуло на світ.
Еней тогді як народився,
Разів із п'ять перехрестився;
Звелів готовити обід.

13

Поклали шальовки²⁴ соснові,
Кругом наставили мисок;
І страву всякую без мови
В голодний пхали все куток.
Тут з салом галушки лигали,
Лемішку і куліш глитали
І брагу кухликом тягли;

Та і горілочку хлитали, —
Насилу із-за столу встали
І спати послі всі лягли.

14

Венера, не послідня шльоха,
Проворна, враг її не взяв,
Побачила, що так полоха
Еол синка, що аж захляв;
Умилася, причепурилась
І, як в неділю, нарядилась,
Хоть би до дудки²⁵ на танець!
Взяла очіпок²⁶ грезетовий
І кунтуш²⁷ з усами люстровий,
Пішла к Зевесу на ралець²⁸.

15

Зевес²⁹ тогді кружав сивуху³⁰
І оселедцем заїдав;
Він, сьому випивши восьмуху³¹,
Послідки з кварти³² виливав.
Прийшла Венера, іскривившись,
Заплакавши і завіскрившись,
І стала хлипать перед ним:
«Чим пред тобою, милий тату,
Син заслужив таку мій плату?
Йон³³, мов в свинки³⁴, грають їм.

16

Куди йому уже до Риму?
Хіба як здохне чорт в рові!

Як вернеться пан хан до Криму³⁵,
Як жениться сич на сові.
Хіба б уже та не Юнона,
Щоб не вказала макогона,
Що й досі слухає чмелів!
Коли б вона та не бісилась,
Замовкла і не камизилась,
Щоб ти се сам їй ізвелів».

17

Юпітер, все допивши з кубка,
Погладив свій рукою чуб:
«Ох, доцю, ти моя голубка!
Я в правді твердий так, як дуб³⁶.
Еней збудує сильне царство
І заведе своє там панство;
Не малий буде він панок.
На панщину весь світ погонить,
Багацько хлопців там наплодить
І всім їм буде ватажок.

18

Заїде до Дідони³⁷ в гості
І буде там бенкетовать;
Полюбитесь її він мосці
І буде бісики пускати.
Іди, небого³⁸, не журися,
Попонеділкуй³⁹, помолися,
Все буде так, як я сказав».
Венера низько поклонилась
І з панотцем своїм простилась,
А він її поціловав.

19

Еней прочумався, проспався
І голодрабців позбирав,
Зо всім зібрався і уклався,
І, скільки видно, почухрав.
Плив-плив, плив-плив, що аж обридло,
І море так йому огидло,
Що бісом на його дививсь.
«Коли б, — каже, — умер я в Трої,
Уже б не пив сеї гіркої
І марне так не волочивсь».

20

Потім до берега приставши
З троянством голим⁴⁰ всім своїм,
На землю з човнів повстававши,
Спитавсь, чи є що їсти їм?
І зараз чогось попоїли,
Щоб на путі не ослабіли;
Пішли, куди хто запопав.
Еней по берегу попхався,
І сам не знав, куди слонявся,
Аж гульк — і в город причвалав.

21

В тім городі жила Дідона,
А город звався Карфаген,
Розумна пані і моторна,
Для неї трохи сих імен:
Трудяща, дуже працьовита,
Весела, гарна, сановита,
Бідняжка — що була вдова;

По городу тогді гуляла,
Коли троянців повстрічала.
Такі сказала їм слова:

22

«Відкіль такі се гольтіпаки?
Чи рибу з Дону везете?
Чи, може, виходці-бурлаки?
Куди, прочане, ви йдете?
Який вас враг сюди направив?
І хто до города причалив?
Яка ж ватага розбишак!»
Троянці всі замурмотали,
Дідоні низько в ноги пали,
А вставши, їй мовляли так:

23

«Ми всі, як бач, народ хрещений,
Волочимся без талану,
Ми в Трої, знаєш, породжені,
Еней пустив на нас ману⁴¹;
Дали нам греки прочухана
І самого Енея-пана
В три вирви⁴² вигнали відтіль;
Звелів покинути нам Трою,
Підмовив плавати з собою,
Тепер ти знаєш, ми відкіль.

24

Помилуй, пані благородна!
Не дай загинуть головам,

Будь милостива, будь незлобна,
Еней спасибі скаже сам.
Чи бачиш, як ми обідрались!
Убрання, постолі⁴³ порвались,
Охляли, ніби в дощ щеня!
Кожухи, свити⁴⁴ погубили
І з голоду в кулак трубили,
Така нам лучилась пеня⁴⁵».

25

Дідона гірко заридала
І з білого свого лиця
Платочком сльози обтирала:
«Коли б, — сказала, — молодця
Енея вашого злапала,
Уже б тогді весела стала,
Тогді Великдень⁴⁶ був би нам!»
Тут плюсь — Еней, як будто з неба:
«Ось, осьде я, коли вам треба!
Дідоні поклонюся сам».

26

Потім з Дідоною обнявшись,
Поцілювались гарно всмак;
За рученьки біленькі взявшись,
Балакали то с'як, то так.
Пішли к Дідоні до господи
Через великі переходи,
Ввійшли в світлицю та й на піл⁴⁷;
Пили на radoщах сивуху
І їли сім'яну макуху⁴⁸,
Покіль кликнули їх за стіл.

27

Тут їли рознії потрави,
І все з полив'яних мисок⁴⁹,
І самі гарнії приправи
З нових кленових тарілок:
Свинячу голову до хрїну⁵⁰
І локшину⁵¹ на перемїну,
Потїм з підлевою їндик;
На закуску куліш⁵² і кашу,
Лемїшку⁵³, зубці⁵⁴, путрю⁵⁵, квашу⁵⁶
І з маком медовий шулик⁵⁷.

28

І кубками⁵⁸ пили слив'янку,
Мед, пиво, брагу, сирївець,
Горїлку просту і калганку⁵⁹,
Куривсь для духу яловець⁶⁰.
Бандура горлиці⁶¹ бриньчала,
Сопїлка зуба⁶² затинала,
А дудка грала по балках⁶³;
Санжарівки⁶⁴ на скрипці грали,
Кругом дївчата танцьовали
В дробушках⁶⁵, в чоботах, в свитках.

29

Сестру Дїдона мала Ганну,
Навсправжки дївку хоть куди,
Проворну, чепурну і гарну⁶⁶;
Приходила і ся сюди
В червонїй юпочці баєвїй,
В запасці гарнїй фаналевїй,
В стьонжках, в намїсті і ковтках⁶⁷;

Тут танцювала викрутасом,
І пред Енеєм вихилясом
Під дудку біла третяка⁶⁸.

30

Еней і сам так розходився,
Як на аркані жеребець,
Що трохи не увередився,
Пішовши з Гандзею в танець.
В обох підківки забряжчали,
Жижки од танців задрижали,
Вистрибовавши гоцака⁶⁹.
Еней, матню в кулак прибравши
І не до соли⁷⁰ примовлявши,
Садив крутенько гайдука⁷¹.

31

А послі танців варенухи⁷²
По філіжанці піднесли;
І молодиці-цокотухи
Тут баляндраси понесли;
Дідона кріпко заюрила,
Горщок з вареною розбила,
До дуру всі тогді пили.
Ввесь день весело прогуляли
І п'яні спати полягали;
Енея ж ледве повели.

32

Еней на піч забрався спати,
Зарився в просо⁷³, там і ліг;

А хто схотів, побрів до хати,
А хто в хлівець, а хто під стіг.
А деякі так так хлиснули,
Що де упали — там заснули,
Сопли, харчали і хропли;
А добрі молодці кружали,
Поки аж півні заспівали, —
Що здужали, то все тягли.

33

Дідона рано ісхопилась.
Пиля з похмілля сирівець;
А послі гарно нарядилась,
Якби в оренду⁷⁴ на танець.
Взяла кораблик⁷⁵ бархатовий,
Спідницю і карсет шовковий
І начепила ланцюжок⁷⁶;
Червоні чоботи обула,
Та і запаски не забула⁷⁷,
А в руки з вибійки платок⁷⁸.

34

Еней же, з хмелю як проспався,
Із'їв солоний огірок;
Потім умився і убрався,
Як парубійка до дівок.
Йому Дідона підслала,
Що од покійника украла⁷⁹:
Штани і пару чобіток,
Сорочку і каптан⁸⁰ з китайки,
І шапку, пояс з каламайки⁸¹,
І чорний шовковий платок⁸².

Як одяглись, то ізійшлися,
 З собою стали розмовлять;
 Наїлися і прийнялися,
 Щоб по-вчорашньому гулять.
 Дідона ж тяжко сподобала
 Енея так, що і не знала,
 Де дітися і що робить;
 Точила всякїї баляси
 І підпускала разні ляси⁸³,
 Енею тільки б угодить.

Дідона вигадала грище,
 Еней щоб веселіший був,
 І щоб вертівся з нею ближче,
 І лиха щоб свого забув:
 Собі очиці зав'язала
 І у панаса грати⁸⁴ стала,
 Енея б тільки уловить;
 Еней же зараз догадався,
 Коло Дідони терся, м'явся,
 Її щоб тільки вдовольнить.

Тут всяку всячину іграли,
 Хто як і в віщо захотів,
 Тут инчі журавля⁸⁵ скакали,
 А хто од дудочки⁸⁶ потів.
 І в хрещика⁸⁷, і в горюдуба⁸⁸,
 Не раз доходило до чуба,
 Як загулялися в джгута⁸⁹;

В хлюста⁹⁰, в пари⁹¹, в візка⁹² іграли
І дамки⁹³ по столу совали;
Чорт мав порожнього кута⁹⁴.

38

Щодень було у них похмілля,
Пилась горілка, як вода;
Щодень бенькети, мов весілля,
Всі п'яні, хоть посуньсь куда.
Енесві так, як болячці
Або лихий осінній трясці,
Годила пані всякий день.
Були троянці п'яні, ситі,
Кругом обуті і обшиті,
Хоть голі прибрели, як пень.

39

Троянці добре там курили⁹⁵,
Дали приманку всім жінкам,
По вечорницям всі ходили,
Просвітку не було дівкам.
Та й сам Еней, сподар⁹⁶, і паню
Підмовив паритися в баню...
Уже ж було не без гріха!
Бо страх вона його любила,
Аж розум ввесь свій погубила,
А, бачся, не була плоха.

40

От так Еней жив у Дідони,
Забув і в Рим щоб мандровать.

Тут не боявся і Юнони,
Пустився все бенькетовать;
Дідону мав він мов за жінку,
Убивши добру в неї грінку⁹⁷,
Мутив, як на селі москаль!⁹⁸
Бо — хрін його не взяв — моторний,
Ласкавий, гарний і проворний,
І гострий, як на бритві сталь.

41

Еней з Дідоною возились,
Як з оселедцем сірий кіт;
Ганяли, бігали, казились,
Аж лився деколи і піт.
Дідона ж мала раз роботу,
Як з ним побігла на охоту,
Та грім загнав їх в темний льох...
Лихий їх зна, що там робили,
Було не видно з-за могили,
В льоху ж сиділи тільки вдвох.

42

Не так-то робиться все хутко,
Як швидко оком ізмигнеш;
Або як казку кажеш прудко,
Пером в папері як писнеш.
Еней в гостях прожив немало, —
Що з голови його пропало,
Куди його Зевес послав.
Він годів зо два там просидів,
А мабуть би, і більш пронидів,
Якби його враг не спіткав.

43

Колись Юпітер ненароком
З Олімпа⁹⁹ глянув і на нас;
І кинув в Карфагену оком,
Аж там троянський мартопляс¹⁰⁰...
Розсердився і розкричався,
Аж цілий світ поколихався;
Енея лаяв на весь рот:
«Чи так-то, гадів син, він слуха?
Убрався в патоку, мов муха,
Засів, буцім в болоті чорт.

44

Підіть гінця мені кликніте,
До мене зараз щоб прийшов,
Глядіть же, цупко прикрутіте,
Щоб він в шиньок та не зайшов!
Бо хочу я кудись послати.
Йон, йон же, вража мати!
Але Еней наш зледаців
А то Венера все свашкує¹⁰¹,
Енеєчка свого муштрує,
Щоб він з ума Дідону звів».

45

Прибіг Меркурій¹⁰² засапавшись,
В три ряди піт з його котив;
Весь ремінцями обв'язавшись,
На голову бриль наложив;
На грудях з бляхою ладунка¹⁰³,
А ззаду з сухарями сумка,
В руках нагайський малахай¹⁰⁴.

В таким наряді влізши в хату,
Сказав: «Готов уже я, тату,
Куда ти хочеш, посилайте».

46

«Біжи лиш швидше в Карфагену, —
Зевес гінцеві так сказав, —
І пару розлучи скажену,
Еней Дідону б забував.
Нехай лиш відтіть уплітає
І Рима строїти чухрає, —
А то заліг, мов в грубі пес¹⁰⁵.
Коли ж він буде йще гуляти,
То дам йому себе я знати, —
От так сказав, скажи, Зевес».

47

Меркурій низько поклонився,
Перед Зевесом бриль ізняв,
Через поріг перевалився,
До стайні¹⁰⁶ швидше тягу дав.
Покинувши із рук нагайку,
Запряг він миттю чортопхайку¹⁰⁷,
Черкнув із неба, аж курить!
І все кобилок поганяє,
Що оглобельна¹⁰⁸ аж брикає;
Помчали, аж візок скрипить!

48

Еней тогді купався в бразі
І на полу укрившись ліг;

Йому не снилось о приказі,
Як ось Меркурій в хату вбіг!
Смикнув із полу, мов псяюху.
«А що ти робиш, п'єш сивуху? —
Зо всього горла закричав, —
Ану лиш, швидше убирайся,
З Дідоною не женихайся,
Зевес поход тобі сказав!

49

Чи се ж таки до діла робиш,
Що й досі тута загулявсь?
Та швидко і не так задробиш¹⁰⁹;
Зевес не дурно похвалявсь;
Получиш добру халазію,
Він видавить з тебе олію,
От тільки йще тут побарись.
Гляди ж, сьогодні щоб убрався,
Щоб нищечком відсіль укрався,
Мене удруге не дождись».

50

Еней піджав хвіст, мов собака;
Мов Каїн, затрусивсь увесь¹¹⁰;
Із носа потекла кабака¹¹¹:
Уже він знав, який Зевес.
Шатнувся миттю сам із хати
Своїх троянців позбирати;
Зібравши, дав такий приказ:
«Як можна швидше укладайтесь,
Зо всіми клунками збирайтесь,
До моря швендяйте якраз!»

51

А сам, вернувшись в будинки¹¹²,
Своє лахміття позбирав;
Мізерії¹¹³ наклав дві скриньки,
На човен зараз одіслав
І дожидався тільки ночі,
Що як Дідона зімкне очі,
Щоб не прощавшись тягу дать.
Хоть він за нею і журився
І світом цілий день нудився;
Та ба! бач, треба покидать.

52

Дідона зараз одгадала,
Чого сумує пан Еней,
І все на ус собі мотала,
Щоб умудритися і їй;
З-за печі часто виглядала,
Прикинувшись, буцім куняла
І мов вона хотіла спать.
Еней же думав, що вже спала,
І тільки що хотів дать драла,
Аж ось Дідона за чуб хвать.

53

«Постій, прескурвий, вражий сину!
Зо мною перше розплатись;
От задуш, як злу личину!
Ось ну лиш тільки завертись!
От так за хліб, за сіль ти платиш?
Ти всім, привикши насміхатись,
Розпустиш славу по мені!

Нагріла в пазусі гадюку,
Що послі ізробила муку;
Послала пуховик свині.

54

Згадай, який прийшов до мене,
Що ні сорочки не було;
І постолів чорт мав у тебе,
В кишені ж пусто, аж гуло;
Чи знав ти, що такеє гроші?
Мав без матні одні холоші,
І тільки слава, що в штанах;
Та й те порвалось і побилось,
Аж глянуть сором, так світилось;
Свити́на вся була в латках.

55

Чи я ж тобі та не годила?
Хіба ріжна¹¹⁴ ти захотів?
Десь вража мати підкусила,
Щоб хирний¹¹⁵ тут ти не сидів».
Дідона гірко заридала,
І з серця аж волосся рвала,
І за́краснілася, мов рак.
Запінилася, посатаніла,
Неначе дурману із'їла,
Залаяла Енея так:

56

«Поганий, мерзкий, скверний, бридкий,
Нікчемний, ланець, кателик!

Гульвіса, пакосний, пресидкий,
Негідний, злодій, єретик!
За кучму¹¹⁶ сю твою велику
Як дам ляща тобі я в пику,
То тут тебе лизне і чорт!
І очі видеру із лоба
Тобі, диявольська худоба,
Трясешся, мов зимою хорт!

57

Мандруй до сатани з рогами,
Нехай тобі присниться біс!
З твоїми сучими синами,
Щоб враг побрав вас всіх гульвіс,
Що ні горіли, ні боліли,
На чистому щоб поколіли,
Щоб не оставсь ні чоловік;
Щоб доброї не знали долі,
Були щоб з вами злиї болі,
Щоб ви шаталися повік»¹¹⁷.

58

Еней від неї одступався,
Поки зайшов через поріг,
А далі аж не оглядався,
З двора в собачу ристь побіг.
Прибіг к троянцям, засапався,
Обмок в поту, якби купався,
Мов з торгу в школу курохват;
Потім в човен хутенько сівши
І їхати своїм велівши,
Не оглядався сам назад.

59

Дідона тяжко зажурилась,
Ввесь день ні їла, ні пила;
Все тосковала, все нудилась,
Кричала, плакала, ревла.
То бігала, як би шалена,
Стояла довго тороплена,
Кусала ногті на руках;
А далі сіла на порозі,
Аж занудило їй, небозі¹¹⁸,
І не встояла на ногах.

60

Сестру кликнула на пораду,
Щоб горе злеє розказать,
Енеєву оплакати зраду
І льготи серцю трохи дати.
«Ганнусю, рибко, душко, любко,
Рятуй мене, моя голубко,
Тепер пропала я навек!
Енеєм кинута я бідна,
Як сама паплюга¹¹⁹ послідня,
Еней злий змії — не чоловік!

61

Нема у серця мого сили,
Щоб я могла його забути.
Куди мні бігти? — до могили!
Туди один надежний путь!
Я все для його потеряла,
Людей і славу занедбала;
Боги! я з ним забула вас.

Ох! дайте зілля мні напиться,
Щоб серцю можна розлюбитись,
Утихомириться на час.

62

Нема на світі мні покою,
Не ллються сльози із очей,
Для мене білий світ єсть тьмою,
Там ясно тільки, де Еней.
О пуцьвірінку¹²⁰ Купідоне¹²¹!
Любуйся, як Дідона стогне...
Щоб ти маленьким був пропав!
Познайте, молодиці гожі,
З Енеєм бахурі¹²² всі схожі,
Щоб враг зрадливих всіх побрав!»

63

Так бідна з горя говорила
Дідона, жизнь свою кляла;
І Ганна що їй не робила,
Ніякої ради не дала.
Сама з царицею горювала,
І сльози рукавом втирала,
І хлипала собі в кулак.
Потім Дідона мов унишкла,
Звеліла, щоб і Гандзя вийшла,
Щоб їй насумоватись всмак.

64

Довгенько так посумовавши,
Пішла в будинки на постіль;

Подумавши там, погадавши,
Проворно скочила на піл.
І взявши з запічка¹²³ кресало
І клоччя в пазуху чимало,
Тихенько вийшла на город.
Ночною се було добою
І самою тихою порою,
Як спав хрещений ввесь народ.

65

Стояв у неї на городі¹²⁴
В кострі¹²⁵ на зиму очерет;
Хоть се не по царській породі,
Та де ж взять дров, коли все степ;
В кострі був зложений сухенький,
Як порох, був уже палкенький,
Його й держали на підпал.
Під ним вона огонь кресала,
І в клоччі гарно розмахала,
І розвела пожар чимал.

66

Кругом костер той запаливши,
Зо всей одежі роздяглась,
В огонь лахміття все зложивши,
Сама в огні тім простяглась.
Вкруг неї полем'я палало,
Покійниці не видно стало,
Пішов од неї дим і чад! —
Енея так вона любила,
Що аж сама себе спалила,
Послала душу к чорту в ад¹²⁶.

ЧАСТИНА ДРУГА

1

Еней, попливши синім морем,
На Карфагену оглядавсь;
Боровсь з своїм, сердега, горем,
Слізьми, бідняжка, обливавсь.
Хоть од Дідони плив поспішно,
Та плакав гірко, неутішно.
Почувши ж, що в огні спеклась,
Сказав: «Нехай їй вічне царство,
Мені же довголітнє панство,
І щоб друга вдова найшлась!»

2

Як ось і море стало грати,
Великі хвилі піднялись,
І вітри зачали бурхати,
Аж човни на морі тряслись.
Водою чортзна-як крутило,
Що трохи всіх не потопило,
Вертілись човни, мов дурні.
Троянці з страху задрижали,
І що робити, всі не знали,
Стояли мовчки всі смутні.

3

Один з троянської ватаги,
По їх він звався Палінур¹²⁷;
Сей більше мав других одваги,
Сміленький був і балагур;
Що наперед сей схаменувся
І до Нептуна окликнувся:
«А що ти робиш, пан Нептун!
Чи се і ти пустивсь в ледащо,
Що хочеш нас звести нінащо?
Хіба півкопи і забув?»

4

А далі після сеї мови
Троянцям він так всім сказав:
«Бувайте, братця, ви здорові!
Оце Нептун замудровав.
Куди тепер ми, братця, підем?
В Італію ми не доїдем,
Бо море дуже щось шпує¹²⁸,
Італія відсіль не близько,
А морем в бурю їхать слизько,
Човнів ніхто не підкує.

5

От тут земелька єсть, хлоп'ята,
Відсіль вона невдалеку:
Сицилія, земля багата,
Вона мені щось по знаку.
Дмухнім лиш, братця, ми до неї
Збувати горесті своєї,
Там добрий цар живе Ацест¹²⁹.
Ми там, як дома, очуняєм,
І, як у себе, загуляєм,

Всього у нього вдоволь єсть».

6

Троянці разом прийнялися
І стали веслами гребти,
Як стрілки, човники неслися,
Мов ззаду пхали їх чорти.
Їх сицилійці як уздріли,
То з города, мов подуріли,
До моря бігли всі зустрічать.
Тут між собою розпитались,
Чоломкались і обнімались,
Пішли до короля гулять.

7

Ацест Енею, як би брату,
Велику ласку показав,
І, зараз попросивши в хату,
Горілкою почаствовав;
На закуску наклали сала,
Лежала ковбаса чимала
І хліба повне решето.
Троянцям всім дали тетері
І відпустили на кватері:
Щоб йшли, куди потрапить хто¹³⁰.

8

Тут зараз підняли банкети,
Замурмотали, як коти,
І в кахлях понесли пашкети¹³¹,
І киселю їм до сити¹³²;

Гарячую, м'яку бухинку,
Зразову до рижків печінку¹³³,
Гречаних з часником панпух.
Еней з дороги налигався
І пінної так нахлестався,
Трохи не виперсь з його дух.

9

Еней хоть трохи був підпилий,
Та з розумом не потерявсь;
Він син був богобоязливий,
По смерті батька не цуравсь.
В сей день його отець опрягся¹³⁴,
Як чикилдихи¹³⁵ обіжрався, —
Анхіз з горілочки умер.
Еней схотів обід справляти
І тут старців нагодовати, —
Щоб Біг душі свій рай одпер.

10

Зібрав троянську всю громаду¹³⁶
І сам пішов надвір до них,
Просить у їх собі пораду,
Сказав їм річ в словах таких:
«Панове, знаєте, трояне
І всі хрещенії миряне¹³⁷,
Що мій отець бував Анхіз,
Його сивуха запалила
І живота укоротила,
І він, як муха в зиму, зслиз.

11

«Зробити поминки я хочу,
Поставити обід старцям¹³⁸ —
І завтра ж — далі не одстрочу.
Скажіте: як здається вам?»
Сього троянці і бажали,
І всі уголос закричали:
«Енею, Боже поможи;
Коли же хочеш, пане, знати,
І сами будем помагати,
Бо ми тобі не вороги».

12

І зараз миттю всі пустились
Горілку, м'ясо купувать,
Хліб, бублики, книші¹³⁹ вродились,
Пішли посуду добувать;
І коливо¹⁴⁰ з куті зробили,
Сити із меду наситили¹⁴¹,
Договорили і попа;
Хазяїнів своїх ззивали¹⁴²,
Старців по улицям шукали,
Пішла на дзвін дякам копа¹⁴³.

13

На другий день раненько встали,
Огонь надворі розвели
І м'яса в казани наклали,
Варили страву і пекли.
П'ять казанів стояло юшки,
А в чотирьох були галушки,
Борщу трохи було не з шість;
Баранів тьма була варених,

Курей, гусей, качок печених,
Досита щоб було всім їсть.

14

Цебри¹⁴⁴ сивушки там стояли
І браги повнії діжки;
Всю страву в вагани¹⁴⁵ вливали
І роздавали всім ложки.
Як проспівали «Со святими»¹⁴⁶,
Еней обливсь слізьми гіркими,
І принялися всі трепать;
Наїлися і нахлистались,
Що деякі аж повалялись...
Тоді і годі поминать.

15

Еней і сам со старшиною
Анхіза добре поминав;
Не здрів нічого пред собою,
А ще з-за столу не вставав;
А далі трошки проходився,
Прочумався, протверезився,
Пішов к народу, хоть поблід.
З кишені вийнявши півкіпки,
Шпурнув в народ дрібних, як ріпки¹⁴⁷,
Щоб тямили його обід.

16

Енея заболіли ноги,
Не чув ні рук, ні голови;
Напали з хмелю перелоги¹⁴⁸,

Опухли очі, як в сови,
І весь обдубся, як барило,
Було на світі все немило,
Мисліте по землі писав¹⁴⁹.
З нудьги охляв і ізнемігся,
В одежі ліг і не роздігся,
Під лавкою до світа спав.

17

Прокинувшись, ввесь трусився,
За серце ссало, мов глисти;
Перевертався і нудився,
Не здужав голови звести,
Поки не випив півквартівки¹⁵⁰
З імбером¹⁵¹ пінної горілки
І кухля сирівцю не втер.
З-під лавки виліз і струхнувся,
Закашляв, чхнув і стрепенувся.
«Давайте, — крикнув, — пийте тепер».

18

Зібравшись, всі паненята
Ізнов кружати начали,
Пили, як брагу поросята,
Горілку так вони тягли;
Тягли тут пінненьку троянці,
Не вомпили¹⁵² сициліанці,
Черкали добре назахват.
Хто пив тут більш од всіх сивухи
І хто пив разом три осьмухи,
То той Енеєві був брат.

19

Еней наш роздоброхотався,
Ігрища¹⁵³ вздумав завести,
І п'яний зараз розкричався,
Щоб перебійців привести.
У вікон школярі співали¹⁵⁴,
Халяндри циганки скакали¹⁵⁵,
Іграли в кобзи і сліпці;
Були тут різні чути крики,
Водили в городі музики¹⁵⁶
Моторні, п'яні молодці.

20

В присінках¹⁵⁷ всі пани сиділи,
Надворі ж вкруг стояв народ.
У вікна деякі гляділи,
А інший був наверх ворот;
Аж ось прийшов і перебієць¹⁵⁸,
Убраний так, як компанієць,
І звався молодець Дарес¹⁵⁹;
На кулаки став викликати
І перебійця визивати,
Кричав, опарений мов пес:

21

«Гей, хто зо мною вийде битись,
Покуштовати стусанів?
Мазкою¹⁶⁰ хоче хто умитись?
Кому не жаль своїх зубів?
А нуте, нуте, йдіте швидше
Сюди на кулаки лиш ближче!
Я бебехів вам надсажу;

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ